

תגובת הפילנתרופיה לאסון החטופים מה-7/10

תמונת מצב | אפריל 2025*

עו"ד מיכל ארגמרון

החובה להשיב את האזרחים והחיילים אשר נחטפו ביום 7/10 ולדאוג לשיקומם, היא בראש ובראשונה חובתה של מדינת ישראל. לצד זאת, זוהי חובה אזרחית ומוסרית המיוחסת גם לפילנתרופיה.

פילנתרופיה לטובת פדיון שבויים היא הביטוי הנעלה ביותר של המוסריות האנושית והערבות ההדדית של חברה אנושית. כך מציע באופן מפורש הפילוסוף הרומי סנקה כשהוא מונה את תכליות הפילנתרופיה לפי סדר החשיבות שלהן.

גם ביהדות לאורך דורות הצלת שבויים היוותה ערך מרכזי. לפי התלמוד "פדיון שבויים מצווה רבה" ו"כל רגע שמאחר לפדות השבויים היכן שאפשר להקדים הוי כאילו שופך דמים". מקורות אלו ואחרים הבהירו שפדיון שבויים הוא מצווה הגוברת על מצוות צדקה אחרות.

אף שקשה לבדוד את העיסוק או הטיפול באסון החטופים מהיבטים אחרים הנוגעים למאורעות ה-7/10 ולמלחמה, מסמך זה מבקש להתמקד בתגובת הפילנתרופיה לאסון החטופים בלבד. זאת, תוך הבנה כי אסון החטופים נוגע לחטופים וכן לבני משפחותיהם ולקהילותיהם, והמענים לאסון עשויים להתייחס הן לעצם השבת החטופים והן לסיוע לבני המשפחה והקהילות בהתמודדות עם האסון ובהמשך בשיקום – כל אחד/ת לפי צרכיו/ה.

במסגרת מסמך זה מוצגת ממעוף ציפור **תגובת הפילנתרופיה – קרנות, המגזר העסקי ומימון המונים**, לאסון החטופים, בהתבסס על נקודת מבטם של בעלי תפקידים ממגזרים אלו והבאת קולם, **בהתייחס לתקופה שבין 7/10 ועד לסוף שנת 2024**. מסמך זה מפורסם מיד לאחר תום חג פסח 2025, במטרה להאיר תובנות ושאלות שונות.

עיקרי הצרכים – בתמצית

עלימנת לתאר את תגובת הפילנתרופיה לאסון החטופים, יש לתאר תחילה את עיקרי הצרכים להם נדרשה הפילנתרופיה להגיב, ואת המורכבות שעלתה ביחס אליהם.

בהקשר זה **מטה משפחות החטופים**, נתפס על-ידי מקורות הפילנתרופיה השונים כ"שחקן וצינור מרכזי" במרחב האזרחי, העוסק באופן בלעדי בהיבטים הקשורים לאסון החטופים. הובהר כי "המטה לא מהווה את האופציה היחידה" למי שמעוניין לפעול ולתרום בתחום, אלא שזהו בהחלט "המרחב העיקרי" וה"מוביל".

נכון לסוף שנת 2024, הובהר כי פעילות המטה מונחית על ידי שתי מטרות עיקריות:

1. סיוע למשפחות בניהול **המאבק להשבת כל החטופים**, באופן מיידי.

2. **דאגה למשפחות**; הן למשפחות החטופים והן למשפחות השבים. במובן זה המטה פועל להשלמת התמיכה שמעניקה המדינה. לאורך התקופה מאז ה-7/10 תמכה המדינה במשפחות בצורות שונות ופיתחה מענים בהתאם לנסיבות ("לחלק יותר וחלק פחות, תלוי בכל מיני תנאים"). עם זאת, המענים שהמדינה מספקת לא עונים על כלל הצרכים של המשפחות (לדוגמה, המדינה ככלל מעניקה זכויות רק למעגל הראשון של משפחת החטוף, ובאשר למשפחות השבים, עם שובם ה"פוקוס" עובר מהמשפחה אל השבים, ובני המשפחה נותרים בבת אחת ללא כל תמיכה). המטה מנסה לזהות את הפערים בין הצרכים של המשפחות לבין המענים מטעם המדינה, ופועל בשני מישורים: א. לספק למשפחות את הסיוע הנדרש באמצעות שירותים ישירים כגון תמיכה בתחום החוסן, בריאות וייצוג משפטי. ב. להרחיב את הזכויות שהמדינה מעניקה למשפחות באמצעות קידום חקיקה, עבודה מול הממשלה וביטוח לאומי ועוד.

*. "תמונת מצב" קודמת בנושא אסון החטופים בהיבט הפילנתרופי, פורסמה על-ידי המכון למשפט ופילנתרופיה בשיתוף גורמים נוספים ב-25.10.23.

מבחינת הפילנתרופיה המטה נתפס כגוף שמטרתו בראש ובראשונה להשיב את החטופים (ובמובן זה מטרתו חד משמעית "להיסגר"), ובנוסף לכך לסייע למשפחות החטופים והשבים בכל הנוגע לצרכי רווחה ושיקום. כך הובהר כי "מצד אחד המטה עושה דברים שהם יותר בועטים, כי זה לא על סדר היום", ו"מצד שני, הוא יוצר מרחב מרפא ומכיל לכל מיני סוגים של משפחות ללוות אותם בשעתם הקשה". כן קיימת הבנה שבתחילת הדרך "המטה לא היה פוליטי", וכי עם הזמן, בעקבות תסכול נוכח אי השבת החטופים הרבים משך תקופה ארוכה, המטה נתפס כ"פוליטי" במאבקו להשבתם.

מענה הפילנתרופיה

הקרנות והפדרציות¹

הקרנות הפילנתרופיות והפדרציות מעידות על הערך המוסף שלהן בכמה אפיקים. כך למשל ניתן דגש למיידות ולגמישות במתן המענים, לצד ההוליסטיות שבהם. זאת ביחס למוסדות השלטון שהתנהלותם נתפסה כמסורבלת ובירוקרטית, באופן שפגם ביכולתם לספק מענים לצרכים מגוונים, מורכבים ופשוטים כאחד. בשבועות הראשונים לצד ניסיון להבין מה קורה בשטח ולגבש את תפקידן, הקרנות נתנו "הלל להלל", כולל למטה משפחות החטופים, למשפחות שפנו, לארגונים שפנו ו"לכל צורך שצץ". הפדרציות ידועות בפרט ביכולתן ומטרתן לסייע במצבי חירום הנוגעים לישראל, ומבחינתן "היה ברור כבר בהתחלה שהמאבק על החזרת החטופים הוא אחד הנושאים המרכזיים והכואבים שצריכים לקבל מענה גם פילנתרופי" כחלק מתפיסה עמוקה ש"ישראל ערבים זה לזה". ככלל, מתן המענים המידיים "ליחורים הדחופים" הרבים היה משמעותי ביותר, לעיתים בגדר "Game Changer" ממש. לצד זאת, המציאות לימדה שגם כאשר המשלה מספקת תמיכה תקציבית, הבעיות העמוקות אינן נפתרות ושכסף כשלעצמו "הוא לא הסיפור" המרכזי. נדרשו מענים הוליסטיים, מצד אחד מקיפים, ומצד שני כאלו שיורדים לפרטים הקטנים ביותר, במטרה לסייע בתפקוד היומיומי של המשפחות. סיוע הקרנות במנעד הזה, בתמיכה הקרובה והאישית שכללה בחובה את כלל הצרכים הספציפיים והתפקודיים ביותר של כל משפחה, היה קריטי.

נדבר נוסף נוגע לתמיכתן של הקרנות ביצירת וקיום "מרחב לגיטימציה" עבור המשפחות "לזעוק את זעקתן". יחד עם זאת, נראה כי התמיכה במרחב הלגיטימציה נעשתה מורכבת עם הזמן. מבלי לעסוק בסיבות לכך או בשאלה האם הדבר מוצדק, הוצגה תפיסה ברורה שסוגיית השבת החטופים הפכה או סומנה עם הזמן כ"פוליטית", ולכן הקרנות, ככלל, "לא יתערבו" באופן ישיר בנושא זה – "בלהחזיר או לא להחזיר, פילנתרופיה לא מתערבת, לא הייתה מתערבת, כי זה מאוד פוליטי". זאת כחלק מהבנה רחבה יותר, שבכל הנוגע למעורבות ישירה בפוליטיקה, שינוי מדיניות או השפעה על מדיניות, לקרנות ולפדרציות "קשה להתערב".

באופן כללי, קרנות מחו"ל פחות נכונות לתמוך במאבק, אך מעוניינות לתמוך במשפחות. באופן ספציפי מבחינת הפדרציות תמיכה במאבק היא "מחוץ לתחומי העיסוק", במובן של "הפעלת לחץ על ממשלת ישראל לקדם הסכם כזה או אחר להשבת החטופים", ולכן ניתנות כיום תרומות ויעודיות שלא מקושרות ישירות עם המאבק. לצד זאת, הפדרציות פועלות בדרכים מגוונות כדי להשמיע את קולן של משפחות החטופים, כולל בין היתר באמצעות ליווי קרוב של בני משפחה למפגשים בארה"ב וקידום יוזמות, פגישות, כנסים, צעדות ואירועים נוספים, לעיתים תוך שיתוף בני המשפחות עצמם, במטרה להגביר מודעות לנושא. באופן כללי, הן מעניקות תמיכה ב"יכר הציבורית" בארה"ב, כאשר גם בהקשר זה הודגש כי לפעולות מסוג זה יכולות להיות משמעות רבה יותר מתמיכה כספית ישירה.

בנוסף לאמור, אחת הקרנות הגדולות בישראל הובילה בסיוע של JFN ישראל מהלך למידה מקיף ומעמיק, שהתמקד בשבים ובבני משפחותיהם. זאת על רקע תפיסה כי חובת המדינה והחברה האזרחית לדאוג לא רק להשבת החטופים באופן מידי, אלא גם לשיקומם בצורה המסורה והמקצועית ביותר בראייה ארוכת טווח. המאמצים כללו מיפוי רחב של המוטבים השונים, לצד הצרכים והמענים הקיימים, במטרה להצביע על הפערים המרכזיים ועל המקומות בהם נדרשות השלמות ותמיכת הקרנות יכולה להיות בעלת ערך.

הקרן המובילה שוקלת לפעול בתחום זה, כאשר מבחינתה המטרה אינה רק שיקום נפשי, אלא "יצירת תחושת משמעות ועצמאות", והבטחת "מערכת מענים גמישה" הנדרשת לצורך "חזרה לחיים" של השבים ובני משפחותיהם. זאת, תוך הבנה שמדובר בסוגיות שחייבות להיות מטופלות בשיתוף פעולה מובנה ויסודי עם המדינה, וכי גם בהקשר זה, "היכסף הוא לא הסיפור", אלא הבטחת מענה הוליסטי, מתואם ומסונכרן בין כלל הגורמים הרלוונטיים. נכון לעת הזו, עדיין קיימים אתגרים בהבנת הצרכים והפערים, וחלק מהקושי טמון בכך שחלו שינויים רבים בגופי השלטון העוסקים בנושא מאז פרוץ המלחמה.

1. הכוונה במסמך זה לארגוני הפדרציות היהודיות בצפון ארה"ב.

ההנחה היא שבשנה הקרובה כן יתבססו המהלכים המרכזיים בשיקום לשנים הבאות. גם המרחב המדיני יתייצב, וגם המהלכים הפילנתרופיים שמתמקדים "לא רק בכאן ובעכשיו", שהינם משמעותיים מאוד, יתגבשו. יתכן שהערך המוסף המרכזי של הקרנות יהיה בייצור והבטחת הסנכרון, לא במובן של תכלול ולא במובן של ניהול שממילא כמובן נמצא באחריותה של המדינה, אלא בהיותה של הפילנתרופיה פיסת ה"דבק" החסרה. הקרנות תופסות עצמן כמי שיכולות להיות משמעותיות מאוד במתן מענים ויצירת אלטרנטיבה תפעולית וערכית ביחס ל"פחד" של המדינה מיצירת "תקדימים", כמצב שמונע ממנה לספק את "החליפות האישיות" והמענים הספציפיים המתחייבים עבור קבוצה יחסית סגורה ולא גדולה של אנשים. מדובר באירוע שכלל לא בטוח שמוצדק שיחולו לגביו סייגים מפאת פחד מיצירת תקדים.

הטיפול בנושא יוצא הדופן הנ"ל, לאור האתגרים הרבים שמגלם, המורכבות ו"גודל המשימה", ממחיש דואליות עמוקה אודותיה משתפות הקרנות ועימה נאלצות להתמודד: מצד אחד החובה לפעול ולהגיב במהירות ביחס לנושא בעל היבטים דחופים ביותר, ומצד שני החובה והצורך לפעול במשנה זהירות תוך עריכת מלוא הבדיקות הנדרשות ברבדים רבים.

המגזר העסקי

באופן כללי מתוארת התגייסות רחבה ומשמעותית מצד המגזר העסקי בהתמודדות עם אסון החטופים, באמצעות דרכי תמיכה והשפעה מגוונות.

ראשית ניתן להתייחס לתמיכה הישירה של המגזר העסקי בעובדים ובני משפחותיהם בהקשר לאסון החטופים. עסקים רבים מצאו עצמם קשורים לחטופים או לבני משפחותיהם, "לפעמים באופן ישיר ולפעמים בשרשרת עקיף", והתמיכה הייתה ב"מעגלים השונים" – החל מהותרת העובדים החטופים עצמם במצבת העובדים, ועד מתן מעטפת ותמיכה שוטפת למשפחות. תמיכה כזו הוצגה כבעלת משמעות רבה, כחלק מתפיסה עמוקה של אחריות תאגידית, שמעניקה מקום מרכזי לערכים חברתיים ולסולידריות בתוך מקום העבודה "פנימה", לצד פנייה החוצה לתמיכה בקהילה.

ואכן, בנוסף לפעילות שכל עסק הוביל ונקט עבור הנפגעים הישירים שהיה קשור אליהם, המגזר העסקי התגייס לטובת תמיכה בנושא בכללותו. כך למשל, נציגים של המגזר העסקי בשיתוף מטה משפחות החטופים הקימו במטה כבר בחודשים הראשונים "דסק לעסקים", שנועד להגיב לצרכים השונים ולספק מענים, וכן ליזום ולהוביל פעולות, מתוך הבנה שלמגזר העסקי יש יכולות מקצועיות, ידע, קשרים וגישה רחבה למקבלי החלטות. גם החברות וגם אנשי עסקים פרטיים תרמו למטה תרומות כספיות. עם זאת, התפיסה המרכזית בנוגע לתמיכת המגזר העסקי במענים לאסון החטופים הייתה שכסף אשר "יכול להגיע ממקורות רבים" הוא "לא האישון" – "הסיפור המרכזי והמעניין היה דווקא בשווה כסף", שבא לידי ביטוי ביכולות ובמשאבים הייחודיים שהמגזר העסקי הביא לשולחן – "בעיקר, הייתה עבודה מרשימה שרתמה מעבר לכסף את היכולות של העסקים. פה קרה הדבר המעניין".

"שווה הכסף" מקבל בפועל ביטוי ברבדים רבים: ראשית, במובנים החומריים המידיים, כגון תרומות של מוצרי מזון וארוחות למאות אנשים במטה מידי יום, ציוד מחשוב, תלושים, ריהוט, הקצאת מתנדבים, שינוע והובלה ועוד. בהקשר זה, תרומת המשרדים עצמם, המשמשים את המטה (כולל כל העלויות הנלוות), נושאת משמעות אדירה ומרכזית. משרדים אלו מאפשרים בפועל ליצור ולקיים "בית" עבור משפחות החטופים – בית יציב ובטוח עבור מי שהקרקע נשמטה תחת רגליהם.

בנוסף, קיים נדבך מרכזי הקשור בערוצי הפצה מגוונים ורחבי היקף, הן לצרכי תפעול והן לצורך הדהוד מסרים והעלאת מודעות. דוגמה מרכזית היא פעילויות יח"צ, עריכה והפקת סרטים, ובעיקר פרסום באמצעות הקצאת שטחי פרסום (ותאורה) משמעותיים במרחבים הציבוריים ועל מבנים מרכזיים, בשווי כספי ניכר, שיצרו חשיפה רחבה. כמו כן, עסקים סיפקו חשיפה ציבורית משמעותית על ידי שילוב הנומרטור של הימים ואו הסמל הצהוב בפלטפורמות השיווקיות הציבוריות השונות של החברות, ולעיתים גם במוצרים עצמם ובקמפיינים שיווקיים "רציים". ערוץ הפצה מרכזי נוסף מתמקד במקומות העבודה עצמם, תוך הבנה שעובדי המגזר העסקי ובני משפחותיהם מהווים פלח שוק עצום ומעגל הפצה ישיר ועוצמתי. לצד מייצבים כמו הכיסא הצהוב הריק ובאגרים בכתובות המייל, מקומות עבודה רבים יזמו כנסים והרצאות שכללו שיחות עם בני משפחה של חטופים או חטופים ששבו. אירועים אלו, שיכולים לכלול אלפי עובדים, אפשרו "להגיע להרבה אנשים ולגעת בהרבה לבבות", במיוחד בהתחשב בהדים שהגיעו למשפחות העובדים. באירועים אלה הושם דגש על השתתפות גורמי הנהלה. אלמנט נוסף הוא הצבת דוכנים למכירת מוצרים של המטה במסגרת אירועים שוטפים.

במקביל לכך, יש לזכור כי באמצעות ערוצי תקשורת בינאישיים (וי"מ קבוצות וואטסאפ), ניתן להעביר מסרים ובקשות למנעד רחב של עסקים. מצב זה אפשר לספק מענים מהירים וגמישים לצרכים ספציפיים ("מיקרו") שעלו בשטח, בין אם מדובר במיזם לאפיית עוגות לזכר חטוף שנהרג בשבי, ובין אם באבזור וריהוט דירה של חטופה ששבה ולא קיבלה כל מענה לכך.

באופן כללי "הרעיון הוא להשתמש בפלטפורמות של המגזר העסקי", הן לצורך העלאת מודעות, תוך הבנה ש"אדם בשגרת חייו פוגש הרבה מאוד עסקים" וכי עסקים נוכחים מאוד בחייו, במודע ושלא במודע (בין אם במקום עבודתו הישיר, באפליקציה של הבנק, או בשלטי חוצות במרחב הציבורי), והן לצורך ביצוע משימות של המטה.

נושא ההפצה בכללותו מתקשר לנושא ה"לגיטימציה". בישראל העסקים ומקומות העבודה נתפסים כמקומות המאפשרים "חיבור" ובעלי ערך דווקא בהיותם "מקום פתוח לכולם". לכן, העובדה שעסקים ומקומות עבודה נתנו מקום לנושא החטופים מייצרת מסרים של תמיכה וחשיבות "נקיים מפוליטיקה". במילים אחרות, עצם התמיכה של עסקים, בעלי DNA לא פוליטי בדרך כלל, "מוציאה את הפוליטיקה" מהנושא, "מסמנת את זה כנקי" כלפי צדדים שלישיים, ו"עושה סיגנל לסביבות שאנחנו מדברים על הומניטרי ולא על פוליטי". אלמנט זה יכול להיות בעל השפעה על התודעה הציבורית הכללית.

הציבור הרחב

ככלל נראה שהציבור הרחב תרם לתמיכה באסון החטופים בהיקפים יוצאי דופן. בניסיון לתאר מגמות ומאפיינים כלליים, ניתן להצביע על האפיקים והדגשים הבאים.

הציבור הרחב תרם לקמפיינים כלליים הנוגעים למלחמה אשר כללו בין היתר תמיכה בהתמודדות עם אסון החטופים, וכן באופן ישיר לארגוני החברה האזרחית הפועלים באופן ממוקד לתמיכה בחטופים. כאמור מטה משפחות החטופים שהחל לפעול ולגייס כספים כשבוע וחצי לאחר תחילת המלחמה תואר כשחקן מרכזי. באחת הפלטפורמות המרכזיות למימון המונים תואר כי למעט מקרים חריגים ביותר, המטה עצמו לא ניהל קמפיינים ייעודיים עבור משפחות מסוימות, ומרבית התרומות היו "כלליות" ו"הופנו למטה". בפלטפורמה צוינה לטובה "תמיכת הציבור" ש"יתרם בהמוניו", באופן שהסתכם לכדי סכומים גבוהים ביותר באמצעות תורמים רבים ביותר – "מימון המונים פרופר".

הציבור הרחב גם תרם לקמפיינים פרטיים התומכים במשפחות החטופים, ולעיתים בשבים ובני משפחותיהם. קמפיינים אלו מנוהלים בפועל באמצעות תשתיות של ארגונים שונים (לרוב עמותות), ולעיתים בסיוע ולווי מצד פלטפורמות למימון המונים, שמצאו לנכון לתמוך ולסייע. מדובר בהתנהלות יוצאת דופן, שנוצרה עקב סדרי הגודל והמורכבות של המשבר. מרבית הקמפיינים נפתחו לקראת סוף 2023 וחלק מהקמפיינים פעילים כבר תקופה ממושכת. בתחילת המלחמה הציבור "פשוט חיפש לתרום" ואיפה "לשים את הכסף שלו למטרה טובה". החיבור של קמפיינים אלו עם פלטפורמות לגיוס המונים וארגונים שבהם הציבור נותן אמון, היה בעל חשיבות מרכזית.

כיום, נפתחים מעט מאוד קמפיינים חדשים, וניכרת "יעיכה" בנושא. הוצעו לכך מספר הסברים: הקמפיינים הפרטיים דורשים מהגורם המגייס לעסוק בשיווק פעיל, ולהצהיר בקול "אני צריך עזרה". צוין ה"פרופיל התקשורתי" של החטופים: לעיתים קמפיינים לא מצליח משום שהוא תלוי ברמת החשיפה התקשורתית, ויש צורך ב"כוח משפחתי" חזק כדי להצליח. בנוסף, קמפיינים אלו מסתמכים לעיתים קרובות על מעגלים קרובים, הן מבחינת התרומות והן לצרכי תפעול. במקרים רבים, המעגלים הללו הם "אנשים שבורים" בעצמם, שחסרים את הזמן, היכולת הכלכלית והרגשית, והם באופן כללי "מוותשים" ו"נטולי כוחות". כן צוין שקמפיינים אלו נתפסים לעיתים רבות כ"נישתיים", כאשר לא תמיד ברור לציבור הרחב מה הם הצרכים המדויקים, ו"לאן בדיוק הולך הכסף". מצב זה בכללותו מגביר את ההעדפה לתרומות רוחביות, כמו אלה שמגייס מטה משפחות החטופים.

התפתחויות על-פני הזמן – מנקודת מבט של הקרנות והמגזר העסקי

נציגי הקרנות והמגזר העסקי התייחסו לשינויים שחלו לאורך רצף הזמן שחלף. ניתן לזהות חלוקה לשתיים או שלוש תקופות מרכזיות, בהתאם להקשר:

התקופה הראשונה, "החירומית", נמשכה כמה חודשים לאחר ה-7/10, ואופיינה בעיקר ב"הלם" ובהבנה שמדובר במשבר ומצב חירום שאין להשוותו לשום דבר אחר. באותה העת היה ברור שאין מקום לפעולות אסטרטגיות ומבוקרות, אשר בדרך כלל מאפיינות את הקרנות. הנושא נתפס כרגיש במיוחד, תוך שהציב התמודדות עם שאלות נוקבות והבנה שי"ה יהיו יכול לקרות לכל אחד". בהתאם הקרנות "פשוט נתנו מהבטן" מבלי לשאול יותר מדי שאלות ומבלי לבדוק, באופן ש"לא אפיין שום תחום אחר". מרבית התרומות הופנו למטה משפחות החטופים, וכמה קרנות גדולות תרמו לו מיד עם הקמתו. ככלל, בתחילת הדרך, "מי שתרום למטה תרום למטה", ללא אבחנה בין סוגי התמיכות, כולל מתן מענקים כלליים להתארגנות ו-"Capacity building". מבחינת המגזר העסקי, גם כן תוארה תקופה ראשונה (יחסית ארוכה יותר), בה הנהלות ומקבלי החלטות בחברות במגזר העסקי פעלו מתוך "חיבור רגשי" אוטנטי, חזק ומיידי, ו"חיבקו" את משפחות החטופים ואת מטה משפחות החטופים, כחלק מהתנהלות כללית שהתבטאה גם בפגישות ומעקב תכופים ושוטפים.

מבחינת הקרנות, **בתקופה השנייה** (כשלושת החודשים הראשונים של שנת 2024), נושא החטופים לרוב נטמע בפעילות השוטפת, כמו חוסן נפשי, שיקום קהילות ועוד. ארגוני התשתית של הפילנתרופיה בישראל ארגנו סיור ומפגשים בנושא, וככלל היו עסוקים בהבנת הצרכים, ביצירת שיח ובהנגשת מידע. לקראת תכנון התקציב השנתי, לא נראה שקרנות בחרו לעסוק באסון החטופים כנושא עצמאי או אסטרטגי, והנושא שיוך פעמים רבות לתחום של חוסן נפשי או סיוע הומניטרי (שככלל נחשב פחות רווח).

התקופה השלישית, אשר נמשכת למעשה עד היום, מתוארת כ"סיטואציה קצת אחרת". ככלל הקרנות חזרו לתוכניות מקצועיות ואסטרטגיות, ולתמיכה בארגונים שהן תמכו בהם בעבר לפי תחומי העיסוק העיקריים שלהן, גם אם בהתאמה לצרכי המלחמה. באופן כללי בתקופה זו מתוארת מגמה של ירידה בתמיכה, ב"קצב ההתנהלות" ובסכומים הנתרמים, הקשורה במספר סיבות: ראשית, עצם הזמן שחלף והצרכים החדשים שעלו, דוגמת המלחמה בצפון שיצרה "חזיתות חדשות". בנוסף, עם הזמן המדינה סיפקה יותר מענים משמעותיים "לסגמנטים מסוימים בתוך המרחב הזה". יש שטענו ש"הפילנתרופיה עסקה בלדמיין איך האנשים יחזרו, ופתאום פוגשים אנשים שיחסית בסדר, מספרים את סיפורם בעולם, מתפקדים, יש להם חוסן. הילדים בסדר. משהו שמרגיע". באופן כללי הודגשה מאוד "התעייפות" כללית, תחושת "נורמליזציה" וחזרה לשגרה. נאמר באופן כנה ש"קשה להתמיד" ושי"הסיפור הזה מתיש". קיימת הכרה בכך ש"עובדים בפיקים", גם כשיש משברים גדולים. באופן כנה וכן זהיר, נאמר גם שיתכן שיש תחושה של העדר "תוחלת", והכרה גוברת בכך ש"מרכז הכובד, הוא כבר לא בזירה של תודעה ציבורית במדינת ישראל", אלא בסוגיות מדיניות, צבאיות ופוליטיות, ובתפקידה של ממשלת ישראל. לצד זאת, נאמר מפורשות שקיומה של עסקה יכול "לשנות את המצב" ולעורר מחדש את הפעילות. כן הודגש כי בתקופה זו כבר לא היה קונצנזוס מובהק בחברה הישראלית בנוגע לאופן השבת החטופים, ונוצר שיוך פוליטי בנוגע לעצם התמיכה בהתמודדות עם אסון החטופים והדרישה להשבתם, כעמדה היוצאת כנגד ממשלה המכהנת ("כשאתה קורא היום להשבת החטופים, זה מזוהה בצורה הרבה יותר חזקה עם נגד הממשלה, וכן הלאה"). מצב זה גרם לקרנות "לשמור יותר מרחק" והשפיע גם על המגזר העסקי כאשר במבחן התוצאה הדה לגיטימציה הפוליטית שנוצרה סביב נושא החטופים כן הרחיקה חברות. בהקשר זה צוינה הזהירות של חברות בינלאומיות, וכן הקלות הרבה יותר עבור חברות ישראליות לתמוך בחיילים ובנושאים ש"נמצאים יותר בקונסנזוס".

תגובת הפילנתרופיה מנקודת המבט של מטה החטופים

פעמים רבות הפילנתרופיה פועלת במענה לבקשות מפורשות מצד מוטבים או בתגובה לצרכים שהיא מזוהה. מעט אם בכלל מדובר באופן שאותם המוטבים חווים את העשייה הפילנתרופית. היות שבמקרה הזה יש גוף מוביל שמייצג רבים מהמוטבים חשוב לחזור ולבחון את תגובת הפילנתרופיה מנקודת מבטו של המטה. ככלל המטה ממומן באמצעות תרומות פילנתרופיות בלבד (בכסף כולל מכירת מוצרים ובשווה כסף). תפיסת המטה באופן כללי עומדת בהלימה ביחס לנקודות ולדגשים רבים שעלו מצד הפילנתרופיה.

מבחינת הציבור הרחב, קיימת שורה תחתונה ברורה – המאבק וההסברה מתקיימים בזכותו, בין אם באמצעות תרומות דרך תשתיות לגיוס המונים ובין אם באמצעות מכירת מוצרים בדוכנים וכיוצא בזה. הציבור התגייס בצורה "מטורפת". היחס בתרומות בין "תורמים קטנים" לבין "ה-Heavy donors הוא "חסר תקדים" ולא מובן מאליו. מדובר בסופו של יום באירוע של הציבור, אשר נתפס כחסר תקדים גם ברמה עולמית במובני התמיכה הציבורית הרחבה. הובהר כי זה "אחד הדברים המאוד מיוחדים פה" ו"הנקודה הכי מעניינת באירוע הזה".

אל מול הקרנות המטה פועל בשני כובעים: 1. מאבק/הסברה. 2. Family Services. הקרנות מגיבות טוב לשירותים למשפחות, "שם רוצים להיות, רק שם" ודרך כלל, מה ש"צבוע" מיועד לתמיכה במשפחות, כאשר המצב הוא "כמעט אף פעם לא הפוך". צוין שישנם חוקים נוקשים בנוגע למתן תרומות לגורמים זרים הפועלים ב"השפעה פוליטית". עם זאת, הובהר כי מדובר בבחירה: "מבחינתנו אנחנו הדבר האחרון שקשור למפלגה כזו או אחרת. הדבר היחיד שמעניין אותנו זה להחזיר את החטופים. אבל מי שנוח לו, צבע אותנו".

כן הודגש ביחס לקרנות מחו"ל ולפרציות כי המטה קיבל תרומות כספיות קטנות ביחס לסכומים שגופים אלו גייסו וחילקו בפועל. ההבנה היא שהמטה נתפס כ"זמני ולא נוח", ושהייתה העדפה לתמוך במטרות גדולות, ראויות וחשובות, כמובן, אשר מצויות בקונצנזוס, כמו שיקום העוטף, תמיכה בחיילי צה"ל ועוד. לסכם, יש ירידה בתרומות של קרנות ופרציות, כאשר נראה שהסיבה המרכזית לכך נובעת מהאופן בו המטה נצבע כ"פוליטי" ונתפס כ"לא נח".

מבחינת המגזר העסקי צוין שישנם שיתופי פעולה באמצעות פלטפורמות ופורומים שונים ש"עושים דברים יפים", בעיקר לצרכי הגברת מודעות, באמצעות מדיה, מודעות על מבנים ועוד. הודגש כי המשרדים בהם נמצא כיום המטה (כולל כיסוי כל

העלויות) מהווים את התרומה המשמעותית ביותר מבחינת "שווה כסף" מצד המגזר העסקי. המטה "צריך בית" על מנת להיות יחד, לעבוד ולהיות קרוב לכיכר החטופים. תרומת המשרדים הפיזיים "הצילה את כל הצורך בתשתית ושירותים". להשלמת הצורך המהותי ב"בית", ישנן חברות עסקיות המספקות מוצרי מזון באופן שוטף, כולל ארוחות מלאות למאות סועדים ביום. מבחינת תרומות כספיות צוין שככלל "הסקטור העסקי לא נענה".

לסכם, נציגי המטה משתפים כי קשה לגייס משאבים פילנתרופיים מקרנות ופדרציות עבור "עולם המאבק" הנתפס כ"פוליטי", אשר בפועל נשען בעיקר על גיוס כספים מהציבור לצד תמיכה מהמגזר העסקי שמסייע בהגברת המודעות. נוכח מצב דברים זה, בין היתר, ובהינתן ההבנה המצערת כי "המטה לא ייסגר בקרוב", לא בהיבט המאבק המרכזי להשבת כל החטופים ולא בהיבט המעטפת למשפחות, יש כוונה לפצל את המטה לשניים (ארגון אחד ימשיך לנהל את המאבק וארגון נוסף ימשיך לדאוג למשפחות).

סוף דבר – לדבר שעדיין אין לו סוף

תגובת הפילנתרופיה לאסון החטופים, על כלל סוגיה, יחד ולחוד בשינויים המתוארים, משקפת התגייסות מיידית ורחבה, ומבטאת צורך עז של החברה לסייע בנושא כואב ומורכב, במלוא המובן של מילים אלו. זהו נושא הקשור באחריותה המוחלטת של המדינה, ובו בעת קשור גם בחיוב מוסרי, אנושי ואזרחי, ובערבות הדדית, כערך מרכזי העומד ביסוד הפילנתרופיה. לצד זאת, נראה כי אפילו סוגיה קיצונית כמו אסון החטופים אינה חסינה מפני השפעות הזמן – "התנרמלות", "עייפות" ו"קושי להתמיד" עשויות לחול גם ביחס אליה. יש לקוות שהפילנתרופיה לא תיכנע לתופעות אלו.

מתיעוד הפעילות והעמדות בשדה מתחוויר מורכבות עיקרית הנוגעת לסוגיית השבת החטופים, שבחלוף הזמן הפכה ל"מאבק" שסומן כ"פוליטי". אף כי מוסכם שהפוליטיזציה של הנושא נעשתה מחוץ לגבולות הפעילות הפילנתרופית, נשמעו עמדות לפיהן בידי הפילנתרופיה מצויים הכוח והיכולת לפעול תוך הצבת אלטרנטיבה לאפיון הפוליטי של המאבק וסימונו כחובה מוסרית, אזרחית, אנושית.

בנימה יותר אישית, הרצון להקדיש מקום ולהשמיע קול בנושא תגובת הפילנתרופיה לאסון החטופים נבע מתחושות קשות בנוגע למצב מתמשך של חיים לצד אסון המערער את הזהות של כולנו כחברה. הביקור שערכתי במטה משפחות החטופים בדצמבר 2024 היה מטלטל וחידד עבורי את הצורך להתייחס לנושא כך שיוותר בתודעה ושלא יתנהל כביכול ב"יקום מקביל".

251 אזרחים וחיילים, בהם תינוקות, ילדים, נערות וקשישים נחטפו לרצועת עזה במהלך מתקפת הטרור ב-7/10. הם הצטרפו לארבעת האזרחים והחיילים שנחטפו ע"י חמאס בעשור האחרון. נכון למועד פרסום מסמך זה, הוחזרו בחיים 147 חטופים, 85 נרצחו ונהרגו, 49 מהגופות הושבו לקבורה בישראל ו-59 חטופים עדיין מצויים בשבי.